

VIDA E NARRACIÓN EN AVILÉS DE TARAMANCOS

O idioma leva en si o formento da liberdade

(A. A.)

Salvador García-Bodaño Zunzunegui

Un solidario corazón comunal, vello sufridor de despedidas, era daquela o lugar de Taramancos, a tres quilómetros cumpridos ou unha media légoa no dicir de antes, polo camiño que vai de Noia cara a Boa e Portosín. Enclavada ó pé da vertente norteña da Serra do Barbanza, entre xenerosas labranzas abeiradas antano dun vizoso souto e arbozados con faias, freixos, satíns, enormes cerdeiras e nogueiras fecundas, figueiras e claudieiras, abrigo dun milagre de aves e rechouchós a carón do vento da beiramar, da mar recollida en ría, rota interior e mansa dos derradeiros veleiros soñados na nenez. Alí, na humilde regalía daquel espacio natural, entre máxico e mítico, varado nas ribeiras do tempo, naceu, o 6 de abril de 1935, o neno Xosé Antón, que no andar dos anos sería o excelente poeta, a ricaz voz entrañada na terra e no ser galego, que veu arriquecer a nosa lírica moderna e que hoxe celebramos nesta sesión extraordinaria da Real Academia Galega, no día grande das nosas Letras nacionais.

A vida e a obra de Antón Avilés -destacaba eu por primeira vez na revista *Grial* en 1971- atópanse notablemente próximas, intimamente imbricadas na creación literaria, de xeito que a segunda supón -en certa medida- unha memoria literaria recreada da primeira. Trinta anos máis tarde, xa desaparecido o poeta, gustei de subliñar doutra volta esa fabulosa capacidade que Antón Avilés posuía para ‘literaturizar’ -e empreguei este neoloxismo verbal polo expresivo- os acontecementos vitais que máis o tiñan conmovido. Sendo así que se rastrexamos nos seus textos xornalísticos, narrativos ou poéticos, sería doado reconstruír unha fermosa biografía literaria deste relevante poeta da Xeración de 1950. De feito, neles inspírase e ilumínase esta apurada referencia ó seu pasar pola vida, e neles tamén souberon recoller con talento datos abondosos quen se ten interesado pola traxectoria vital do autor. De aí que as miñas palabras de hoxe, cumprindo o mandado biográfico co que me honrou esta egrexia corporación, teñan por lenda “Vida e narración en Avilés de Taramancos”.

O maior de catro irmáns vivos, fillo de Severiano Avilés Outes -mariñeiro a navegar en longas singraduras- e de Manuela Vinagre Fuentes -sempre a traballar dende o alborrecer ata a alta noite-, Antón Avilés decidiría adoptar cando ía xa para os vinte anos, tanto cara ó seu porvir literario como para a súa vida civil, o uso daquel topónimo do lugar da súa nacencia, creando un eufónico cognome de sinaladas suxestións trobadorescas, ‘Avilés de Taramancos’, nunha refeita identidade nominal coa que andaría o

mundo, aquén e alén mar, e así asinaría tamén toda a súa obra ata que a morte ceda o levou cara á distancia eternal na cidade da Coruña, o 22 de marzo de 1992.

Da xínea coñecida co sobrenome das de 'Pastora', dende os días da casa forte da súa bisavoa, a familia vivía -nunha sorte de sucesión matrilocal- no solar doméstico coa avoa Josefa Fuentes, arquetipo da heroica resistencia da muller galega na loita pola vida e da firmeza nas tradicións como pedra angular do fogar. De probada valentía e coraxe, participou nas iradas protestas da Liga Agraria e nos sangrentos sucesos da revolta de Nebra en 1916. Transmisora da memoria da liñaxe e dos ancestrais saberes do seu pobo, é personaxe esencial e evocación de referencia entrañable nas orixes e fundamentos da vida de Antón Avilés de Taramancos. Aparecendo mencionada ou aludida en distintos poemas, nesa xerminal liña, matricial e telúrica, na que tamén enmarca emocionadamente a súa nai, muller rexa e pragmática, paridora de fillos vivos e mortos, coa casa nas mans e no corazón, e que un día sen o saber, levada daquelas agarimosas censuras ó fillo polo seu constante soñar e pola súa fabulosa imaxinación, habería inspirarlle o atraente título de *As torres no ar* para o mellor dos seus libros.

Criado naquela pródiga natureza, formado nas máis antigas tradicións labregas e mariñeiras no seo dunha modesta familia sabedora de represións, de exilios e da emigración máis dura, a súa prodixiosa fantasía había derivar en vocación poética ben axiña nos seus tempos escolares na vila. Ó de facer os primeiros estudos, entrou en inicial contacto coa cultura galega, fundamentalmente polos galeguistas resistentes Basilio Fernández Barbazán e o poeta da xeración da guerra Manuel Fabeiro Gómez, quen non só se mostraría como o seu inicial mentor literario, senón que lle proporcionou o acceso á publicación nas primeiras revistas e á lectura de obras galegas de imposible circulación naqueles tempos da dictadura. A crecente vocación literaria comezara a manifestárselle en versos galegos de vívida idealización do seu mundo campesiño, cunha exuberante capacidade suxeridora. Pois posuía Antón Avilés un poderoso ímpeto lírico e épico, capaz de transformar sentimentos e feitos nunha nova realidade textual con rotunda entidade literaria, independente e grandiosa, xunto a unha infrecuente riqueza e frescura na palabra poética que non o abandonarían ata o seu silencio definitivo.

Sábese que polos doce anos andaba a escribirlle versos ás distintas mociñas das que se namoraba, e que, xa de quince, compuña sonoros poemas de inspiración neopopular dos que deu a coñecer algún na publicación noiesá *Tapal*. Probablemente o primeiro poema que veu impreso é aquel que leva por título o verso inicial *Eu non sei que tendes...*, no número de decembro de 1950. Tamén comezou a colaborar noutras publicacións e mesmo na bonaerense *Lar* ou nun suplemento de *Sonata Gallega*, cunha 'Ofrenda a Manoel Antonio'. Sería en Noia, así mesmo, onde ó ir facer os dezasete anos había recibir o seu primeiro premio literario, no Certame Conmemorativo do Centenario da fundación do Circo de Recreación, no transcurso dun brillante acto celebrado no Teatro Galicia, que o escritor e catedrático da Universidade de Compostela Ramón Otero

Pedrayo pechou cunha magnífica conferencia sobre a amizade como tema central. Aquele lectura dos poemas premiados, que Antón Avilés realizou diante doutros destacados galeguistas presentes como Ramón Piñeiro, García Sabell ou Río Barja, supuxo a súa primeira e inesquecible intervención pública. Na nosa patria estaba a xurdir un poeta relevante de gran forza creadora.

Rematados os cursos de bacharelato preceptivos, máis tres de mecanografía, chegou á Coruña a mediados do último trimestre de 1953 para facer os estudos na Escuela Oficial de Náutica y Máquinas, que, logo, non habería de seguir. Esta etapa coruñesa prolongárase ata o ano 1960, con repetidas recaladas no abeiro sereno de Taramancos, e resultaría fundamentalmente significativa para a afirmación da súa vocación literaria e mesmo para a súa formación intelectual, aínda que abocada á súa vez a unha bohemia artística na que se disimulaban as máis duras privacións. Danse nela dous períodos separados polo servizo militar nas instalacións da Mariña en Ferrol, entre 1956 e 1957, onde coincidiu co futuro poeta Alexandre Criebeiro e algún amigo da súa infancia. Neses anos, así e todo, non se pode dicir que a súa presenza na Coruña fose moi infrecuente.

Nos primeiros tempos da súa estancia na cidade herculina moveuse nun grupo de amigos e coñecidos noieses que seguían os estudos de Náutica e cos que foi perdendo comunicación, en tanto que entraba en relación cun grupo de poetas novos (Guillén, Gallego Vila, os irmáns Álvarez Torneiro, entre outros) e novísimas recitadoras, que entre todos constituíron a agrupación poética “Peña Amanecer” -de expresión española por aquela altura- que procurou sempre o consello xeneroso e a colaboración habitual do poeta e escritor Miguel González Garcés, da xeración galega de 1936, influente en núcleos culturais, grupos de teatro e revistas literarias da Coruña e Ferrol, como *Aturuxo*, cos que Avilés contactou e participou nos seus actos e publicacións.

Un forte sentimento galeguista e nacionalista que lle viña da infancia ó noso poeta levábao a procurar tamén a comunicación con vellos galeguistas como Uxío Carré, que o puxo en relación con revistas portuguesas como *4 ventos* e en coñecemento con escritores da época. Impresiona o respecto, case sacralizante, co que relata as visitas á casa do apreciado Uxío Carré Alvarellos: “Sobir a Eirís era sobir a un Santuario. Con Xosé Luís, o pintor, con Claudio Varela, con Demetrio, con Reimundo Patiño e Xohan Casal, alí íamos como o que vai coller os estandartes para cabalgar cara á victoria. A nosa fe tensábase alí como se tensa o ferro na bigornia, e saíamos cantando pola mañán, cantos duros de loita que falaban de Irlanda e da Illa de Man a das grandes hostes vencedoras na terra de Pondal”. “Se algo me queda daquel tempo -e quedame moito no corazón” (escribía o poeta)- “é a quentura do lume da grande lareira, onde Don Uxío se acadeiraba no pór do sol e que fora ergueita no ponto mesmo onde o seu fillo fora asasinado polo fascismo nos primeiros días da Rebelión do 36”.

Naquel ambiente rexamente galeguista, non sorprende que Avilés e catro amigos levaran a cabo un simbólico xesto xuvenil ó que chamaron o xuramento de Laracha:

“Naquela noite do 1954 veláramos as armas e fixeramos do lume e dos montes pondalios a testemuña da nosa adicación até a morte, folgo a folgo, por unha Galicia ceibe e popular”. Dos protagonistas daquel afervoadado xuramento dous morreron, Reimundo Patiño e Xohan Casal, dos outros dous a penas máis nada volveu saber o poeta, e en 1985 escribía con certo ton épico e con pesar “Triste destino o noso. Dos conxurados só eu fico no medio do camiño. E ollo o chan da patria, escoito os berros de loita que se confunden. Vexo a cada soldado seguir incertos rumbos”. Mais as súas palabras, remataban co desexo esperanzado de que “unha forza unificada viñera agromar e nos devolveuse a patria”.

Ten evocado tamén a dona Gala, filla de Rosalía, “sinto agora a emoción revivida de bicar a súa man polo que representaba”, ou ó debuxante Álvaro Cebreiro (xunto de quen o levaran os irmáns Vilar Chao) xa encamado moi enfermo, e as conversas sobre Manoel Antonio e o manifesto “Mais alá”, sobre Teixeira de Pascoaes, e de cando Álvaro Cebreiro fora a París por aprender francés e volvera falando un correcto portugués da Baixa, debido a ter parado cando chegou nunha fonda con dous pintores lusitanos dos que foi amigo toda a vida, como foi amigo tamén do xaponés Foujita.

Da Coruña na que el viviu por aqueles anos opinaba que “era difícil calquera expresión cultural, e menos política, que non estivera axustada aos programas oficiais do Estado”. “Había, pois, que andar con moito tento e deixarse pasar, as máis das veces, por personaxes pintorescas -falar galego era pintoresco- e andar nas catacumbas á percura dalgunha persoa afín para contar as nosas cuitas ou os anguriantes proxectos de futuro”. Alá coñeceu ó poeta en español Isidro Conde, amigo de Garcés, moi relacionado na Coruña e en Ferrol, que lle presentou a Iglesia Alvaríño, e recorda tamén “a figura forte e campechana de Otero Pedrayo pasar polos Cantóns repartindo apertas, e nos nosos corazóns de rapaces sentir que algo noso está aí, que o espírito da terra estaba vivo”. Tamén os ocasionais encontros con Manuel María e con Novoneyra, mesmo na romaría dos Caneiros betanceiros. Lembra igualmente a posta en escena -na que afirma ter intervindo como axudante e apuntador- do ‘Don Hamlet’, de Cunqueiro, baixo a dirección de Antonio Naveira, “despois de mil voltas coa censura”; unhas voltas que hoxe en día non concordan coas que o propio Cunqueiro apunta nunha carta a Fernández del Riego.

A personalidade extravertida de Antón Avilés, o seu carácter bondadoso e festivo, sempre optimista e ilusionado, o seu marcado senso do humor, e a súa fonda preocupación pola nosa cultura, maiormente pola nosa literatura e a nosa historia, polas culturas do mundo, e a súa afección pola pintura, levaban a Avilés a ser coñecido e apreciado en grupos e faladoiros. Sen embargo, entre os seus amigos coruñeses parece ser que foron os pintores Xosé Luís Rodríguez e Lixandre González Pascual os de meirande lealdade para con Antón Avilés, sobre todo cando as cousas deron en empeorar para o poeta ó retirarlle o seu pai a mensualidade por non seguir os estudos de Náutica. Con

Xosé Luís, contratado polo abade Mauro para pintar uns murais en Samos, foi Avilés tamén a aquel mosteiro como asesor bibliotecario, ata que a estancia monástica rematou dun disparatado xeito goliardesco cunha fuxida nocturna ó barrio chinés de Lugo financiados e acompañados por un pícaro novicio. O abade, malia o ocorrido, non perdeu a simpatía por Avilés e mesmo cando, anos despois, vai marchar para Colombia mandaríalle unha cordial bendición e unha carta de recomendación para o Cardeal de Bogotá, que no verán de 1961 estivemos a punto de abrir e coido que nunca chegou ó seu destino.

Con todo, nesta época coruñesa de grandes lecturas e de bohemia artística cómpre destacar que a máis estreita e asidua amizade a mantivo co xenial pintor surrealista Urbano Lugrís, poeta tamén, fillo do venerable galeguista Manuel Lugrís Freire, presidente que foi desta Academia. El contáballe a Avilés de persoeiros do galeguismo cultural e de como cando neno coñecera a Pondal, que tiña vivenda en Xoana de Vega, e recitaba con voz estentórea poemas do bardo bergantiñán, de Rosalía, de poetas alemáns, ingleses, simbolistas franceses, nas súas linguas, e lle falaba dos compoñentes da Cova Céltica na librería de Carré Aldao, o pai dos Carré, ou lle emprestaba libros da biblioteca paterna... A tal punto era así que Avilés, co seu fino humor, tense referido a el como ‘a miña universidade’. Un amigo, pois, que o acompañou naqueles anos de vida desordenada e precaria nos que tamén Avilés pasaba os días entre centros culturais e incesantes deambulares de *flâneur* incansable no senso vagamundano usado por Walter Benjamín, de troula e faladoiros interminables en cafés e coñecidas tascas, días enteiros adurmiñando a fame ou malvendendo con Lugrís algún cadro, alternancia en esporádicos traballos, amores cunha moza de quiosco ou paixón por unha bailarina de malos traxes que lle había inspirar un fermoso poemario de erótica sensual. Deste tempo perdeu tamén o recordo de abondosas e abraiantes situacións, de disparatados sucesos que hoxe se lembran como divertidísimas anécdotas, moitas delas reflectidas nalgúnhas biografías.

Como balance poético desta longa e intensa estadía coruñesa conservouse unha colección de sete poemas titulada *As moradiñas do vento* (1955), dada a coñecer, ós vinte anos, nun dos caderniños-separata da revista *Atlántida*. En 1956 establece contacto en Ferrol cos escritores e artistas que se aglutinaban arredor da revista *Aturuxo*, dirixida por Tomás Barros e Miguel Carlos Vidal, na que publicará e participará nalgún dos seus números e actos literarios. Ós vintedous anos, escribe o seu primeiro libro titulado *A frauta e o garmelo* (1959), que os amigos lle editaron na benemérita imprenta Moret, por xestión do xornalista Jorge Víctor Sueiro, entusiasta de Neruda, que sería tamén o distribuidor da reducida edición. Un libro celebrado por Pedrayo, Cunqueiro, Iglesia Alvariño, González Alegre, Rodríguez Yordi, e novos autores que por entón comezaban. Neira Vilas escribiulle daquela pedindo exemplares para a Arxentina, a penas dous anos antes de irse para Cuba, e non se coñecerían persoalmente ata a volta de ámbolos dous

a Galicia. Outro poemario deste período, *Poemas a Fina Barrios*, xunto cos inéditos de *Pequeno canto...* (presentados a un certame convocado polo grupo Brais Pinto en 1960), extraviárase e non sería publicado ata vintedous anos máis tarde.

Nos dous anos anteriores á súa marcha Antón Avilés asentou xa, con regularidade, en Taramancos e daquela acentúase o galeguismo do seu grupo de numerosos e bos amigos noieses (Miguel Iglesias, Xosé Iglesias, Lado, Bravo, Priegue, Hermida, Agrelo, Mercedes García, Manuel Caamaño Suárez, Paco Caamaño, e máis sen dúbida), mocidade de sentimento nacionalista que escoitaba e aprendía dos vellos (Barbazán, Souto, Guerra, Vieites, Barcia, Moas, Oviedo e outros que o noso autor lembraría) entre os que se contan convencidos galeguistas e xente nacionalista de esquerdas a falaren en tascas célebres, auténticas ‘aulas’, como ‘A nosa casa’, onde se ensinou galego e barallete no seu grande encerado, ou ‘O Escorial’, onde se xerou, por iniciativa do poeta, a primeira homenaxe por subscrición pública para entregarlle un busto de Castelao ás súas irmás, que lles levaron emocionadamente os mozos a Rianxo...

Entre a primavera e o verán de 1961, a veta amorosa da súa lírica exacerbase e escribe fermosos poemas que teñen por platónicas destinatarias a dúas ou tres mocíñas que lle levaban o corazón, entre estas composicións están as que dirixe a Carme Barreiro e, a fins de xullo e agosto, os *Poemas soltos a Maricarme Pereira* (que comprenden ‘Pórtico’ e nove poemas máis, os dous últimos correspondentes ós días 20 e 22 de agosto, remitiullos o poeta polo coche do Castromil) recuperados na recompilación de 1982.

A incipiente presenza de Antón Avilés de Taramancos nos ambientes literarios da Galicia da posguerra ía verse gravemente ameazada pola longa ausencia que o poeta estaba a punto de iniciar. “Imperativos vitais -teño escrito na revista *Luzes de Galiza*, en febreiro de 1993- levárono lonxe da súa terra cara a esa distancia radical na que o ser humano pasa a se atopar noutro espacio natural e social, noutra realidade, é dicir, nunha vida e nun tempo novos, que para el e por vinte anos se chamarían Colombia: un novo amor que lle agrandaba a súa intimidade e que, xa de retorno na súa lendaria Ítaca noie-sa, pulsaría con forza nos seus recordos e, por tanto, tamén no seu vizoso discurso poético repartido para sempre entre dúas saudades”.

O tempo de estancia na patria remataba, pois, para Antón Avilés. Os horizontes do seu destino parecían querer abrirse tan só na lonxanía do mundo, como lle tiña pasado a tantos fillos e fillas desta terra. Fixera varias pescudas europeas sen resultado, Suíza entre elas, como nos falara a Ramón Piñeiro e a min. Ó cabo, un pouco por azar, decide irse a Colombia. Fai a viaxe en avión a comezos do outono e chega á cidade de Bogotá con nove dólares e unha saqueta de noces de Taramancos na exigua equipaxe. Aca-baba de arribar ó punto cero de todas as soidades.

Tempos durísimos, con intervalos felices, habían ser aqueles primeiros dez anos nunha nova vida e nunha patria nova, a soñar sempre co regreso. As ilusións e as decepciones, os traballos e as mudanzas, sucédense con desigual fortuna. Tenme descrito aquel

tempo e aqueles aconteceres enmascarados nun hiperbólico e enigmático relato de aventuras, e teno escrito despois en narracións e textos xornalísticos. Ós nove meses da súa chegada, coñeceu na embaixada do Brasil á que sería xa de por vida a súa fiel compañeira, que lle deu tres fillos, Ana Sofía Baquero Céspedes, “coma a terra: fértil, segura, para sempre”, escribíame nunha carta. Dos dezanove anos que botou por aquelas latitudes, cómpre dicir que só os nove últimos foron de seguranza e de próspero benestar económico, como encargado da xerencia na librería Cultural Colombiana de Occidente Ltda., que lle permitiu mercar piso en Cali, un chalé en Tocatá cun terreo: ‘Taramancos’, e poder decidir o regreso.

Nos primeiros tempos en Bogotá coñeceu os grandes poetas colombianos Eduardo Cote Lamus e Jorge Gaitán, cedamente mortos, e a Neruda na celebración do primeiro número da revista *Mito*, que na amical conversa recordou un poema de Rosalía en galego e, do seu camarada Lorca, o de *Chove en Santiago*. Ó pouco de chegar, relacionouse así mesmo -e serviulle de boa axuda nalgunha trapisonda- co escultor galego Xesús Picón, con quen fundou unha singular “Embaixada da Galiza en Bogotá”. Tamén coñeceu os poetas León de Greiff, Pablo Rothka e o guatemalteco Manuel Xosé Arce e Valladares, de ascendencia galega, quen, animado e asesorado por Avilés, escribiu na nosa lingua o poemario *De lonxe canta o río*, publicado logo en Galaxia.

Fixera amizade así mesmo con Guillermo León Valencia, que chegou a presidente do país, fillo do poeta modernista Guillermo Valencia, e deuse o caso de que nunha recepción ofrecida a Charles De Gaulle, entre políticos, diplomáticos, escritores e xentes de empresa, convidara tamén a Antoni Trias, como representante de Catalunya no exilio, a Francisco de Abrisqueta por Euskalerría e a Antón Avilés representando a Galicia.

En Cali xa, estableceu amizade con profesores e con escritores, entre eles o cubano Pardo Llada, de resonancia social colombiana dende a radio e o xornalismo, e levado da súa afección pola música latinoamericana tratou con xentes da canción latina como Celia Cruz ou Miguelito Valdés, e deu festas na súa quinta. Tornaba, en definitiva, ó mundo intelectual e artístico que necesitaba: conferencias, recitais, emisións de radio, recepcións, presentación de libros... Sen embargo, o máis importante en todo este tempo foi lograr que, sobre o papel ou no corazón -aínda vencendo os anos máis inseguros e difíciles-, non deixase de revivir en cada verso a súa fala, as súas lembranzas, as súas ansias e, como non, os seus soños. Eu animeino sempre e dei testemuño da súa creación contra o silencio e contra o esquecemento...

Así foron pasando os anos. En 1974, vén un mes a Galicia para acalmar soidades e ver ó seu pai enfermo do corazón, para achegarse á campa da súa mitificada avoa, estar cos irmáns e cos amigos, revivir recordos... Vaise de volta, cargado de fotos da familia e dos lugares do contorno aldeán, máis ferido aínda pola dor da nova ausencia. Os acontecementos sucédense. Dous anos despois, o seu pai quere ver a Sofía e os netos, e veñen no verán de 1976. Recibe a Sofía con agarimo e contempla os netos dicindo “sí, así tiñan

que ser, neles recoñezo o meu sangue”, ese día, sen embargo, agrávase e finará en setembro, xa cando se tiñan ido.

A chamada dos eidos fíxoselle a Avilés cada vez máis intensa e decidiu retornar definitivamente o 19 de abril de 1980. Veu só, co propósito de instalarse. Logo chamou pola súa muller e polos fillos, que chegarían en agosto, e establécese en Noia coa famosa ‘Tasca Típica’, despois de intentalo en Compostela co proxecto dunha librería ou dun pequeno bar de comida rápida ó que xa lle tiña pensado o nome de ‘A sopa boba’. Asegurada a situación familiar, reincorporado á vida social, quixo integrarse tamén ó proceso de reconstrución político e cultural da súa patria, nun comprensible desexo de intentar recuperar os anos da súa ausencia.

O seu ideario galeguista e nacionalista e as súas fondas preocupacións sociais acercáranlo ó BNG e colabora na creación de Esquerda Nacionalista, onde militará ata a fin dos seus días. Dentro da área municipal, dende 1987 desenvolveu unha incansable actividade como concelleiro de cultura, dotando á vila de Noia de centros tan notables como a Escola-Obradoiro de Noia, a Casa da Cultura (hoxe co seu nome), o Instituto de Formación Profesional e como propulsor de importantes actuacións culturais: Asociación Cultural Catavento, Xornadas de Teatro na Escola, Homenaxe a María Mariño, Xustas Poéticas do Barbanza, Normalización Lingüística do concello noiés, revista *Barbanza*, Mostra Artesanal de Noia (ARTESANOIA), Universidade de Verán en Noia en colaboración coa Universidade de Santiago, funda a colección *Verba que comenza*, e toda unha serie de espléndidos logros tan só no escaso tempo dunha lexislatura.

No plano literario, como primeiro paso, colaborou co grupo da revista poética *Dorna* e aceptou a presidencia da Asociación de Escritores en Lingua Galega (AELG). Logo recompila os seus poemas anteriores e colombianos e publícaos baixo o título de *O tempo no espello* (1982), no que se comprenden: *As moradias do vento*, *A frauta e o garmelo*, *Poemas a Fina Barrios*. *Pequeno canto*, *Poemas soltos a Maricarme Pereira*, xunto cos escritos alén mar, *Os poemas da ausencia. Primeira parte* e *Os poemas da ausencia. Segunda parte*, e *Nova crónica de Ulises*.

Os anos de vida e de experiencia americanas, como era de esperar habían xurdir a borbollóns do seu temperamento esencialmente creador e, así, coa maxia da palabra exercida en todo o esplendor, entregounos os *Cantos caucanos* (1985), Premio da Crítica. Porque quizais unha parte do ser de Antón Avilés teña permanecido enfeitizado por aquelas inmensas xeografías, onde un tempo case que lendario semella estancar como unha lagoa entre os vastos recantos xeolóxicos, aquelas paisaxes idílicas -de dolorosa realidade- que tentan chegar a nós dende os seus versos, despregados en plenitude como cóndores en voo, convidándonos á sentir as terras e as xentes do Cauca, esa outra parte do seu corazón.

Catro anos máis tarde Antón Avilés levou adiante o seu “anseio” de lle dar á patria de nacemento un libro total, o seu libro das orixes, onde o poeta emerxe ó mundo dende

as maternais entrañas amantísimas que lle dan vida entre telúricos acentos, conmocións naturais e amorosas que alzan *As torres no ar* (1989), dun acento lírico excepcional, que nos leva cara a ese mundo máxico e mítico ó que o poeta vén renacer, a harmónica conxunción do mar e a terra que marcou a súa vida. Cómpre insistir en que a de Antón Avilés é unha poesía de intensa percepción sensual e de sonora arquitectura rítmica.

Logo de publicar *Obra inmisericorde* (1990), oito poemas irónicos de provocación para a meditación, no número 3 do *Boletín Galego de Literatura*, editado pola Universidade de Santiago, e en plena sazón os froitos da súa escrita, a morte implacable quixo vir levar o poeta cando estaba a estruturar novos rexistros dunha intensa e complexa obra de madurez, rematada contra o tempo e editada co título póstumo de *Última fuxida a Harar* (1992). Velaí a derradeira entrega da súa vida transmutada en soños e ilustrada polas súas láminas coloristas, o seu testamento poético no que nos ofrece, en construcións de cultísima heteroxeneidade temática e formal, a musical beleza última das súas palabras diante dunha ausencia dolorosa que sabía definitiva e inaprazable. Non se agarde, con todo, que estes versos encerren unha poesía trágica ou estremecedoramente tanática. Nada tan erróneo. Unha vez máis ofrécesenos un canto pleno de vida e de serenidade, de entusiasmo vital en concordancia cun intenso sentimento da natureza, tras-pasado a penas tenuemente de fermosas alusións simbólicas.

Citados neste apuntamento biográfico os seus poemarios publicados, pasemos agora nos parágrafos finais a facer unha sucinta referencia a obra narrativa -repleta de vida persoal lendarizada, de mitificación e de imaxinación fabulosa- que nos deixou o escritor. Porque entre as outras dimensións que abrangue a arraigada personalidade literaria de Antón Avilés de Taramancos, debe comezar por subliñarse a obra xornalística desenvolvida ó seu retorno, maiormente no periódico *Barbanza*, *A Nosa Terra*, a revista da AELG, *Luzes de Galiza*, *A Regueifa*, *Seiva...* recollidos en *Obra Viva* (1992), de edición póstuma. Coleccións de crónicas e de discursos sobre temas culturais, ou políticos, pronunciados en diversas ocasións memorables, que nos deixaron o seu pensar e o seu sentir xunto con valiosas noticias da súa apaixonante vida.

E máis aínda merece salientarse a súa obra narrativa, dotada dun afán estilístico anovador, que a súa morte tan prematura habería deixar soamente comprendida nos relatos de *Nova Crónica das Indias* (1989), unha colección de dezaseis textos en aparencia literaria inspirada nas antigas crónicas, con recreación de feitos e personaxes do pasado, e cos vivos testemuños dun sensible cronista actual por terras americanas, a xeografía dunha nova saudade. A verdadeira materia das crónicas encóntrase precedida e seguida de dúas partes textuais diferenciadas: as orixes da partida e o retorno. Na primeira, escribe da súa nenez nos eidos nativos, das entrañables vivencias e lembranzas na aldea matricial de Taramancos ata que sae dela cando ten quince anos para ir para A Coruña e, logo, xa de vinteseis, para cruzar o mar cara á América colombiana. Dá conta do escenario primixenio dos primeiros anos, da súa posta en escena nun mundo que configura

a atmosfera externa do seu ser, onde medrou o sentimento da patria que viaxará con el ó alén mar. A parte final está dedicada á volta ó país da infancia, ó regreso do cronista ós eidos patrios a través dun necesario renacer do claustro maternal (xa adiantado, liricamente, nos comezos de *As torres no ar*) e das entrañas da propia terra e da propia historia e cultura. E nese relato, entre os mellores dos seus, faise unha recreación literaria e simbólica do seu ciclo biográfico, da súa peripecia soidosa e da súa ausencia por vinte anos, ó cabo dos que regresa. Entrégallo a quen o le como o testemuño dunha odisea transatlántica e do retorno de Ulises Fingal (pseudónimo que recolleu do seu amigo o pintor Urbano Lugrís á súa morte), o seu personaxe mítico fundamental nesa suxestión polas transmutacións persoais, de reminiscencias acaso persoanas, que se dá marcadamente na obra xornalística.

No nexo constituído polos fermosos relatos que compoñen as ‘crónicas’ mestúrase unha temática varia e un estilo que arrandea entre a aproximación ó propio da formalidade cronística e a narración creativa de persoais rexistros, cun alto valor literario nalgúns deles, nos que se achega un dicir e un enriquecedor indixenismo léxico. Xa só os títulos se nos amosan plenos de enigmático atractivo ou de populares aureolas: ‘Gaitana (Alba, Serán, Noite)’, ‘Bicho raro a xaraguana negra...’, ‘De día o Bulevar do Ron...’, ‘Informe e datos do xenocidio...’, ‘O buscador de illas’, ‘Indio aguarana non sabe de labranza’, ‘Nunca se sabe que trae o fío do destino...’, ‘Luzmila’, ‘Entrada e recibimento do imperador don Álvaro de Oyón...’, ‘O home da rosa branca’, ‘Nariño’, ‘Crescencio Salcedo’, ‘Soliloquio e filtro de amor...’, ‘Servos de Deus e amos de indios’, que recrean historias de cando a conquista e a colonización inseridas, sabiamente, entre os sucesos acaecidos ó autor e a memoria de xentes por el coñecidas. Testemuños, soños escritos, memorias de cando os camiños se abren a un mundo de lonxe e, como naquel verso do poema ‘Die Wanderung’ (A migración) do lembrado Friedrich Hölderlin da nosa xuventude, “se fai duro deixar a patria”. Un Hölderlin refuxiado tamén nun misterioso pseudónimo. Saudosa evocación do alén. E, unha vez máis, esa íntima conxunción da terra e a palabra, do sentimento galego da vida e da mestría na arte literaria, a confluíren con forza admirable no gran caudal humano e creador que nos deixou Antón Avilés de Taramancos.

Dixen.

Día das Letras Galegas, 17 de maio de 2003